

PRIKAZ MONOGRAFIJE

PSIHOLOŠKE PRAVICE OTROKA. Otrokov prave onstran pravnega varstva. Napisao dr Zoran PAVLOVIĆ, "Didakta", Radovljica, 1993, VIII + 267 str.

Studenog 1993 (ili četiri godine nakon što je u GS OUN prihvaćena Konvencija o pravima djeteta) iz tiska je izašla vrijedna monografska rasprava dr Zorana Pavlovića, znanstvenog istraživača Instituta za kriminologiju u Ljubljani, koja pokriva suptilno područje "psiholoških prava djeteta".

I sam inspiriran literaturom o pravima djeteta, a posebice knjigama Alice Miller, koja otkriva "Autentične potrebe malog djeteta te velike i male manipulacije kojima odrasli ostvaruju svoje osjećajne potrebe na račun djeteta, obično u imenu djeteta", Pavlović je posvetio više pozornosti sljedećim pitanjima: Što su prava? Što je dijete? Kakva je dinamika i specifičnost prava djeteta? Je li utemeljeno govoriti o "psihološkim" pravima? Kako ih je moguće zaštititi? Je li moguće psihološka prava djeteta utemeljiti s vidika psihološkog znanja o potrebama i mogućnostima djeteta? Je li moguće naći vezu između "psiholoških" i "običnih" prava djeteta?

Već se u uvodu naglašava važnost aktivnosti, posebice na međunarodnom planu, koje se poduzimaju od donošenja Konvencije o pravima djeteta i koje za neke predstavljaju radikalni zaokret u odnosu društva prema djetetu i upućuju na to da je djetinjstvo legitimno i normalno čovjekovo stanje. Istovremeno pisac plastično nudi uvid u stvarni položaj djece u društvu: "žive u čekaonici i dok čekaju da postanu pravi ljudi, polaze "školu življenja".

Pavlovića posebice zanimaju psihološka prava djeteta. U stvari, osnovni cilj ove studije je odgovoriti na pitanje je li pojam psiholoških prava djeteta smislen i je li ga moguće utemeljiti, posebice s aspekta psihologije, te uskladiti sa shvaćanjem prava čovjeka uopće i temeljnih prava djeteta posebno.

U tom smislu, autor se pita što predstavljaju psihološka prava djeteta. Svjesno odlažući odgovor za kasniju raspravu, konstatira da je teško reći jesu li psihološka prava djeteta posebna kategorija prava djeteta, koju je moguće dodati drugim kategorijama, poseban vid razumijevanja prava djeteta uopće ili sasvim odvojen tijekom razmišljanja o položaju djeteta u društvu i

obitelji.

Pavlović čitatelja postupno uvodi u svijet psiholoških prava djeteta: polazeći od prava čovjeka, preko razlaganja pojmova kao što je djetinjstvo, do instituta prava djeteta, odnosno njegovih psiholoških prava.

Dakle, prvo poglavlje ove zanimljive studije posvećeno je pravima čovjeka. Takav pristup omogućuje bolje razumijevanje specifičnog položaja djeteta i pridonosi izbjegavanju eventualnih nedosljednosti ili nesporazuma.

Detaljnije gledajući, u ovom poglavlju predstavljene su zanimljive stvari. Primjerice, autor upozorava na Foxovo razmišljanje o "pra-pravu" čovjeka, koje se inače ne pojavljuje u suvremenim koncepcijama o čovjekovim pravima. Zatim, pružen je pregled definicija određenih pojmova, kao što su prava (uopće), slobode i prava čovjeka, zaštita prava čovjeka. Pri tome je potrebno naglasiti da se pisac kritički odnosi prema tim definicijama, kao i to da svoju pozornost ne usmjerava samo na enciklopedijske ili leksikonske izvore, već i na razmišljanja koja su zastupljena u brojnim monografijama. Uza sve to, nije propustio upozoriti na odgovarajuće odredbe znanih deklaracija o pravima i slobodama čovjeka.

O kompleksnosti problematike koja se razlagala u ovom dijelu studije govori i opširnije opredjeljivanje pojmova prava čovjeka, koje nam je autor ponudio i koje, u skraćenom obliku, inzistira na tome da prava, zajedno s dužnostima, reguliraju odnose među subjektima različite društvene moći. U tom smislu, prava čovjeka predstavljaju povijesni kompromis između subjekata potreba na jednoj strani i subjekta moći na drugoj strani. Dakle, prava su regulator odnosa među nejednakima.

Zanimljivo i suptilno je opisana problematika o djetinjstvu i o djetetu. Pod tim nazivom su izlaganja u drugom dijelu ove studije.

Na samom začetku Pavlović podsjeća na davno izrečene stavove o tome da djeca kroz povijest nisu imala nikakva prava, odnosno da su prava pripadala isključivo odraslima. I ne samo to. Upozorava i na činjenicu da pojam djeteta kakav je danas

znan, dugo vremena nije bio niti oblikovan. Uza sve to, život djeteta je, bez obzira na nostalgične predstave, sve više nego bezbrižna igra. U slučaju djetinjstva je "amnezija motivirana i namjerna i događa se na dvije razine - na kulturno-povijesnoj i na osobnoj".

Da bi približio položaj djeteta u prošlosti i time omogućio njegovo bolje razumijevanje, Pavlović predstavlja razmišljanja pisaca (poput Franklina, Harta, Puharjeve, DeMause, Ariesa), koji su pokušali utvrditi kako je današnje djetinjstvo postalo takvo kao što jest i što se prethodno događalo. Pri tome se čini zanimljivim Franklinova misao da djetinjstvo nije univerzalno iskustvo s određenim trajanjem, već prije svega povijesno promjenjiva kulturna konstrukcija. Sjetimo se i Ariesove misli da tijekom XVII. i XVIII. stoljeća djeca nisu imala posebnih prava, nego mogućnost da vrlo brzo dobiju sva prava, ali i sve dužnosti kao odrasli i da uče živjeti na stvarnoj pozornici gdje se predstava događala.

U suvremenim društvima djetinjstvo je dugo, a djeca su vrlo heterogena skupina s različitim potrebama i sposobnostima. Samo po sebi postavlja se složeno pitanje globalnog opredjeljenja što je dijete. Autor upozorava da je samo na prvi pogled jednostavno "prepoznati dijete" i da ne postoje nikakvi objektivni ili prirodni kriteriji na koje bi se lako oslonili u određivanju marginalnih točaka razdoblja nazvanog "djetinjstvo". U tom kontekstu naglašava da pojam djeteta definiraju društvena praksa, navike i običaji čovječanstva.

Mozaik vrijednih i zanimljivih misli koje je Pavlović ponudio u ovom dijelu studije upotpunjuje se razmatranjima o dva usporedna procesa novog društva: zagađivanju prirode i djetetove duše. Trijumf se i u slučaju znanstvenog podređivanja prirode i u primjeru znanstvenog upoznavanja i oblikovanja čovjeka pokazao, bez obzira na evidentne učinke, kratkotrajnom iluzijom. Kroz slijedeće misli Alice Miller autor vodi ka ekologiji i djetetovoj duševnosti: "Sada kad znamo da zagađivanje zraka i vode neposredno ugrožava naš opstanak, zaštita okoline nije više stvar altruizma ... radi se o samoodržavanju. Isto možemo reći i za konstatacije psihoanalize. Tako dugo dok doživljavamo dijete kao posudu u koju možemo sigurno spravljati svo naše "emocionalno smeće", malo možemo učiniti na mijenjanju prakse "crne pedagogije". Istovremeno, bit ćemo zgroženi rastom psihoze, nervoze i zloupotrebe droge

među adolescentima; bit ćemo ogorčeni i zgroženi spolnim perversijama i nasiljem; naviknut ćemo se da brojne ubojice doživljavamo kao neizostavni dio našega suvremenog svijeta. Kada analitički pogledi postanu dio javne svijesti, podređenost djeteta, sadržana u zakonu "roditeljske moći" neće se više moći pravdati ... ponašanje roditelja će sigurno promijeniti i saznanje da je to što su počeli u dobroj vjeri i što su označili kao "nužno discipliniranje", u stvari povijest ponižavanja, nanošenja bola i trpljenja djeteta ...".

Treći dio studije posvećen je problematici prava djeteta. Općenito promatrano, autora zanima kako, s jedne strane međunarodna zajednica određuje prava djeteta, posebice u Konvenciji o pravima djeteta (1989), i kako, s druge strane o istim pravima govore teoretičari. Takav pristup ovoj tematici otkriva da međunarodna zajednica zahtijeva, prije svega, sigurnost za dijete i toliko slobode, koliko to sigurnost dozvoljava. Druga skupina zainteresiranih za sudbinu djece zahtijeva u prvom redu slobodu, a sigurnost samo pretpostavlja.

Rado bismo još naglasili da iz izlaganja u ovom dijelu razumijemo zašto je, i pored suprotnih težnji, evolucija prava čovjeka morala obuhvatiti i djecu i staviti na dnevni red pitanje njihovih prava. Shodno tome, Pavlović se posebno okreće problematici usklađivanja koncepta prava čovjeka i empirijske realnosti djeteta, koja (realnost) značajno preoblikuje koncept prava u slučaju njegove aplikacije na dijete, i to u smislu da se prava odraslih temelje na njihovim zahtjevima, a prava djeteta na njihovim potrebama.

Po mišljenju autora, priznavanje pravnog subjektiviteta je ključna točka budućeg koncipiranja i razvoja prava djeteta. To potvrđuje i Konvencija OZN o pravima djeteta, koja dijete postavlja kao subjekta prava. Obrazlažući njene pozitivne i one slabije kvalitete, autor naglašava da spomenuti akt oslikava kompleksnost statusa djeteta i proturječnosti njegovih prava. Pri tome podsjeća da u tom trenutku Konvencija predstavlja "najveći mogući koncenzus o minimalnim standardima prava djeteta".

Na dinamičan način predstavljen je odnos roditelja prema vlastitoj djeci. Konstatira se da odrasli još uvijek nisu spremni odstupiti od shvaćanja djeteta kao gradiva za vlastitu reprodukciju, niti ga prihvatiti kao osobu s vlastitim pravima. Ostavljajući po strani pozitivne strane obitelji, autora zanimaju potencijalno ugrožavajuće

manifestacije, kao što je nasilje. Upozorava da upravo nasilje drastično oslikava teškoće koje reproducira "temeljna ćelija društva". Istovremeno, ono je i daleko "tvrđi orah" nego "javni kriminalitet".

Četvrto poglavlje, posvećeno psihološkim pravima djeteta, Pavlović započinje mislima anonimusa, mislima kojima ne možemo odoljeti i koje moramo iskazati sada i ovdje: ako se dijete kritizira, ono nauči osuđivati; ako dijete živi u neprijateljstvu, nauči se boriti; ako dijete živi u ismijavanju, nauči se plašljivosti; ako dijete živi u sramoti, nauči se osjećati krivim; ako dijete živi u tolerantnosti, nauči se strpljivosti; ako dijete živi u ohrablivanju, nauči se povjerenju; ako dijete živi u pohvali, nauči se poštovanju; ako dijete živi u poštenju, nauči se pravednosti; ako dijete živi u sigurnosti, nauči vjerovati; ako dijete živi u odobravanju, nauči ugadati sebi; ako dijete živi u prijateljstvu, nauči naći ljubav na svijetu.

U ovom se poglavlju, dakle, autor zaustavlja na sintagmi "psihološka prava djeteta". Prihvaćajući saznanja razvojne psihologije pisac uspoređuje opća i psihološka prava, govori o razmjerima između psiholoških prava i potreba djeteta, bavi se definiranjem i klasifikacijom psiholoških prava, istražuje njihovo kršenje. Pri tome, konstatira da su psihološka prava djeteta prije svega standard ponašanja odraslih prema djeci i to standard koji izvire iz

subjektiviteta djeteta. Za psihološka prava djeteta specifično je i to da predstavljaju granicu između empatičnog odnosa odraslih te manipulacija i psihološkog trpljenja djeteta.

Takoder, u ovom poglavlju prikazana je i mogućnost zaštite psiholoških prava djeteta. Dovodeći tu zaštitu u vezu s Konvencijom o pravima djeteta, daje se pregled članaka koji su relevantni za raspravu o psihološkim pravima i konstatira se da Konvencija štiti privilegirano vrijeme djetinjstva kao civilizacijsku dobit.

Naposlijetku, željeli bismo naglasiti da je dr Pavlović, polazeći od Feinbergerova koncepta prava djeteta do otvorene budućnosti, "psihološka prava djeteta" utemeljio kao smisleni koncept i razložio ih kao posebnu skupinu prava značajnih za dijete.

Pročitavši ovu knjigu i odloživši je na policu, ali tako da je uvijek na dohvatu ruke, ostajemo u uvjerenju da se u istoj kriju mnogi odgovori i dobri temelji za razmišljanje i istraživanje odnosa društva i odraslih prema djeci. Nikako ne možemo smetnuti s uma to da ovu civilizaciju čekaju velike promjene ako društvo odraslih promjeni svoj odnos prema djetetu, tako da dijete postane cilj a ne sredstvo. Neka nam stoga bude dozvoljeno da ovaj prikaz završimo riječima samog autora. "Djeca ne pripadaju više roditeljima kao "vlasništvo"; naprotiv, roditelji pripadaju djeci, kao njihova više ili manje sretno izabrana sudbina".